

Politeja

Nr 3(78), 2022, s. 241-266

<https://doi.org/10.12797/Politeja.19.2022.78.13>

Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Tadeusz KOPYŚ

Uniwersytet Jagielloński

tadeusz.kopys@uj.edu.pl

***BANDWAGONING* JAKO ELEMENT STRATEGII TURECKIEJ POLITYKI ZAGRANICZNEJ**

**(NA PRZYKŁADZIE STOSUNKÓW
ROSYJSKO-TURECKICH)**

ABSTRACT *Bandwagoning as an Element of Turkish Foreign Policy (on the Example of Russian-Turkish Relations)*

Since the collapse of the Soviet Union, Turkey and Russia have developed relations at various levels. Trade was one of them, and Russia is one of Turkey's leading suppliers. Trade in energy carriers occupies a central position in the exchange between the two countries. In addition to these long-term economic factors, a new series of common political interests have emerged in the past few years between Moscow and Ankara, and more specifically between their presidents. The Russian president played his cards wisely when Turkey felt insufficiently supported by the West in the face of international and domestic threats, paradoxically after the Turkish army shot down a Russian jet in 2015 and in the context of the failed coup in Turkey in 2016. The suspicion of both leaders towards the USA and the world of Western values brought them closer to each other, and the aforementioned events made the foundations of Turkish-Russian cooperation take on a personal character. Behaviorism in relations between the two capitals is best seen in the conflict in Syria, Libya and Nagorno-Karabakh.

Keywords: Russia, Turkey, foreign policy, *bandwagoning*

Słowa kluczowe: Rosja, Turcja, polityka zagraniczna, *bandwagoning*

W latach 1676-1917 Turcja i Rosja były stronami w 12 wojnach. Szczególne znaczenie miał konflikt z lat 1768-1774, gdyż klęska sił osmańskich oznaczała koniec hegemonii tureckiej na Morzu Czarnym. Od 1945 roku aż do końca zimnej wojny obydwa państwa miały wspólne granice, przeciwstawne aspiracje i znajdowały się w antagonistycznych sojuszach. Wraz z upadkiem Związku Radzieckiego Turcja znalazła się w regionie nowo powstających państw narodowych. Próby demokratyzacji nowych, niepodległych państw w regionie Eurazji oznaczały wysokie ryzyko starć międzypaństwowych¹. Ciągła niestabilność i napięcia między byłymi narodami sowieckimi zmusiły Turcję do przekształcenia izolacjonistycznej polityki zagranicznej w aktywne uczestnictwo. Było to niezwykle trudne, ponieważ od 1945 roku Turcja była politycznie zorientowana na Zachód.

Partia Sprawiedliwości i Rozwoju (tur. Adalet ve Kalkınma Partisi, dalej: AKP) doszła do władzy w 2002 roku, określając się jako demokratyczna partia konserwatywna², afirmująca lojalność wobec podstawowych wartości tureckiej konstytucji. Jej najważniejszy cel, tj. zintegrowanie kraju z Unią Europejską, nie został zrealizowany. Partia jednak nadal przeprowadza niezbędne reformy oraz promuje Turcję zarówno jako regionalnego lidera, jak i wzorcowe państwo muzułmańskie w relacjach między Zachodem a Bliskim Wschodem³.

Oddalanie się Ankarę od Unii Europejskiej – wynikające z odrzucenia przez stolicę europejskich aspiracji – rodzi zagrożenie, jakim jest stopniowa islamizacja Turcji, a obawa przed zwycięstwem panturkizmu i panosmanizmu prawdopodobnie ożywi rosyjskie lęki przed tureckimi ambicjami w przestrzeni postsowieckiej. Moskwa obawia się, że użycie przez Turcję islamu jako instrumentu politycznego może zdestabilizować Rosję, która jest domem dla ludności sunnickiej (ok. 13-14% całej populacji Rosji)⁴. Podczas spotkania w Soczi w lipcu 2005 roku prezydenci Władimir Putin i Recep Tayyip Erdoğan najwyraźniej zgodzili się wspierać się nawzajem przeciwko domniemanym i realnym zagrożeniom separatystycznym i terrorystycznym, jakie stwarzają w Rosji bojownicy czeczeńscy, a w Turcji zbrojne ugrupowania kurdyjskie. Innymi słowy, zawarli

¹ H.S. Özertem, *Turkey and Russia: A Fragile Friendship*, „Turkish Policy Quarterly” 2017, vol. 15, nr 4, s. 1-14; N. Çetinoğlu Harunoğlu, A. Sever, E. Erşen, *Turkey between the United States and Russia. Surfing on the Edge*, London 2021; J. Mankoff, *A Friend in Need? Russia and Turkey after the Coup?*, Center for Strategic and International Studies, 29 VII 2016, [online] <https://www.csis.org/analysis/friend-need-russia-and-turkey-after-coup>, 12 VIII 2021; S. Aktürk, *Turkish–Russian Relations after the Cold War (1992-2002)*, „Turkish Studies” 2006, vol. 7, nr 3, s. 337-364.

² Ö. Taşpınar, *Turkey's Middle East Policies Between Neo-Ottomanism and Kemalism*, „Carnegie Papers”, nr 10, September 2010.

³ B. Aras, A. Görener, *National Role Conceptions and Foreign Policy Orientation: The Ideational Bases of the Justice and Development Party's Foreign Policy Activism in the Middle East*, „Journal of Balkans and Near East Studies” 2010, vol. 12, nr 1, s. 85.

⁴ I. Delanoë, *Russia and Turkey, Friends or Enemies?*, „Le Monde Diplomatique”, December 2020, [online] https://www.academia.edu/45097855/Russia_and_Turkey_friends_or_enemies, 12 VIII 2021.

pakt o nieingerencji w kwestiach bezpieczeństwa w dwóch obszarach, które obaj określili jako strefa wpływów swoich państw⁵.

W ciągu prawie dwóch dekad rządów AKP turecka polityka zagraniczna przeszła istotną metamorfozę. W latach 2002-2015 Turcja rozwijała szybko swoją politykę regionalną, stosunki turecko-izraelskie znalazły się zaś w punkcie krytycznym, a po 2011 roku pojawiło jeszcze więcej zagrożeń dla Turcji. Po zerwaniu relacji z Izraelem, Syrią i Egiptem oraz na skutek pogarszających się kontaktów z USA, UE i skłaniającymi się do Zachodu państwami Zatoki Perskiej Turcja dotarła na skraj izolacjonizmu. W latach 2016-2019 AKP miała kilka opcji, ale wybrała specyficzne zbliżenie z Rosją, chociaż oba kraje szybko stanęły w obliczu otwartego konfliktu zbrojnego w listopadzie 2015 roku, kiedy rosyjski samolot wojskowy został zestrzelony przez tureckie wojsko. Wydarzenie to uznaje się za moment, w którym Turcja została utracona przez świat zachodni. Incydent ten spowodował rozbudowanie przez rosyjski wywiad wrogiej Ankarze narracji dotyczącej przemytu przez tureckie władze ropy naftowej wydobytej przez Państwo Islamskie. Narracja ta została rozpowszechniona w stolicach państw Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), powodując izolację Turcji na arenie międzynarodowej. Za punkt zwrotny w stosunkach Turcji z Rosją uznaje się spotkanie Putina i Erdoğan w sierpniu 2016 roku w Petersburgu. Turcja poniosła porażkę w wojnie informacyjnej z Rosją⁶. Konieczny był radykalny zwrot w stosunkach między tymi państwami.

Podobnie jak Rosji, Niemiec, Iranu czy Egiptu, Turcji nie da się zdefiniować geograficznie ani kulturowo, kojarząc ją z jednym regionem. Władze Turcji uważają, że powinna ona zająć nowe miejsce w swoim regionie, zapewniając bezpieczeństwo i stabilność nie tylko sobie, ale także swoim sąsiadom. W latach 2002-2010 Turcja porzuciła dotychczasowy konfrontacyjny sposób uprawiania polityki zagranicznej na rzecz takich założeń, jak *wymiar historyczny, dobre stosunki z sąsiadami, współpraca między cywilizacjami*⁷. Mediacja, nieformalne kontakty i dyplomacja naukowa (*track II diplomacy*) zaczęły być coraz częściej wykorzystywane jako narzędzia polityki zagranicznej tego kraju. Oprócz tego zaczęto podkreślać takie instrumenty, jak pomoc humanitarna, wspieranie badań nad budowaniem pokoju i dyplomacja publiczna. Zaangażowanie Turcji od Chile po Indonezję, od Afryki po Azję Środkową i od UE po Organizację Współpracy Islamskiej jest częścią nowej wizji polityki zagranicznej. Te nowe inicjatywy są odczytywane jako ambicje globalne w kontekście setnej rocznicy ustanowienia Republiki Tureckiej (2023)⁸.

⁵ F. Hill, Ö. Taspınar, *Turkey and Russia: Axis of the Excluded?*, „Survival. Global Politics and Strategy” 2006, vol. 48, nr 1, s. 83-84.

⁶ S. Walker, *Erdoğan and Putin Discuss Closer Ties in First Meeting since Jet Downing*, „The Guardian”, 9 VIII 2016, [online] <http://www.theguardian.com/world/2016/aug/09/erdogan-meets-putin-leaders-seek-mend-ties-jet-downing-russia-turkey>, 12 VIII 2021.

⁷ Z. Önis, *Multiple Faces of the “New” Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique*, „Insight Turkey” 2011, vol. 13, nr 1, s. 47, [tłum. wszystkich cytatów – własne].

⁸ A. Davutoğlu, *Turkey’s Foreign Policy Vision. An Assessment of 2007*, „Insight Turkey” 2008, vol. 10, nr 1, s. 96.

Turcja może osiągnąć pożądane rezultaty w polityce światowej, ponieważ inne kraje muzułmańskie chcą za nią podążać, podziwiając jej wartości, biorąc ją za przykład lub aspirując do poziomu dobrobytu i otwartości tego kraju. W tym sensie ważne jest ustalenie agendy i przyciągnięcie innych do światowej polityki, a nie tylko zmuszenie ich do zmiany poprzez groźbę lub użycie broni militarnej bądź ekonomicznej. *Soft power*, do roli której aspiruje Turcja, polega na skłanianiu innych do takich działań, aby osiągnąć pożądany dla siebie wynik – to mobilizowanie wokół siebie innych państw, a nie zmuszanie do określonych zachowań poprzez zastraszenie. *Soft power* opiera się na umiejętności kształtowania preferencji u innych⁹.

Niektórzy tureccy obserwatorzy od dawna przekonywali, że Ankara nie chce porzucać zachodniego sojuszu na rzecz Rosji czy też dążyć do przedkładania relacji z Pekinem i Moskwą ponad stosunki z Brukselą i Waszyngtonem¹⁰. Dążenie do bardziej wielowymiarowej polityki zagranicznej jest tylko jednym z elementów dokonującej się transformacji w tureckiej polityce zagranicznej. Euroazjaniści zapewnili sobie większe wpływy w wojsku w następstwie masowych czystek w armii, po próbie zamachu stanu z 15 lipca 2016 roku. Sugeruje to, że jednoczesne napięcia w stosunkach amerykańsko-tureckich i zbliżenie między Turcją a Rosją mogą nie być całkowicie przypadkowe. Nasilające się różnice polityczne między USA a Europą (także samą UE) umieściły Turcję na przecięciu wielu strategicznych linii, mających źródło w Waszyngtonie, Londynie, Brukseli, Berlinie, Moskwie i Pekinie. Turcja była uwikłana również w regionalną rywalizację z takimi krajami, jak Egipt, Arabia Saudyjska i Zjednoczone Emiraty Arabskie, które aktywnie angażowały się w cyfrowe operacje dezinformacyjne. W rezultacie stała się polem bitwy dla zagranicznych agencji rządowych (nie tylko rosyjskich), walczących o wpływy w regionie. Dlatego Turcja po 2014 roku jest jednym z najciekawszych studiów przypadku do badania wielostronnych operacji cyfrowego wpływu w ogóle, a dezinformacji w szczególności. Do dziś trudno jednoznacznie określić, które państwa zadziały zakulisowo w lipcu 2016 roku, w trakcie zamachu stanu w Turcji¹¹.

Celem niniejszego tekstu jest analiza stosunków rosyjsko-tureckich w poprzednich stuleciach i znalezienie odpowiedzi na pytanie, skąd bierze się dzisiejsze zbliżenie pomiędzy tymi krajami. Czy ma ono charakter trwały, czy jest tylko dyplomatyczną grą nastawioną na osiągnięcie określonych celów i sposobem na repozycjonowanie Ankary na arenie międzynarodowej i w regionalnej polityce bezpieczeństwa? Przykład Turcji wydaje się tu doskonały, ponieważ jest to typowy kraj buforowy; nie jest wystarczająco silny, aby zdominować którekolwiek środowisko bezpieczeństwa, ale też nie na tyle

⁹ J.S. Nye Jr., *Public Diplomacy and Soft Power*, „Annals of the American Academy of Political and Social Science” 2008, vol. 616: *Public Diplomacy in a Changing World*, s. 94-109.

¹⁰ K.B. Kanat, *AK Party's Foreign Policy: Is Turkey Turning Away from the West?*, „Insight Turkey” 2010, vol. 12, nr 1, s. 205-225, [online] https://www.jstor.org/stable/26331151?seq=1#page_scan_tab_contents, 12 VIII 2021.

¹¹ A.H. Ünver, A. Kurnaz, *Russian Digital Influence Operations in Turkey 2015-2020*, The Project on Middle East Political Science, [online] <https://pomeps.org/russian-digital-influence-operations-in-turkey-2015-2020>, 14 XI 2021.

słaby, by być zdominowanym przez którekolwiek z tych środowisk. Dlatego też turecka polityka bezpieczeństwa jest wypadkową wielu środowisk bezpieczeństwa (zewnętrznych) oraz wewnętrznej dynamiki przemian politycznych w tym kraju. W związku z tym Turcja od kilkunastu lat dostosowuje swoją politykę zagraniczną do kształtujących się konfiguracji politycznych na arenie międzynarodowej. Ten behawioryzm rządu tureckiego jest efektem zmieniającej się sytuacji w organizacjach międzynarodowych, aspiracji politycznych rodzimego przywództwa oraz wynikiem zderzenia z realiami politycznymi i bezpieczeństwa regionu.

STRATEGIA *BANDWAGONINGU* W LITERATURZE NAUKOWEJ

Bandwagoning to strategia w polityce zagranicznej polegająca na udzieleniu poparcia przez państwa mniejsze i słabsze silniejszej stronie sporu lub konfliktu międzynarodowego. Państwo wspierające może w ten sposób poprawić własne bezpieczeństwo lub zwiększyć swój prestiż na arenie międzynarodowej. Koncepcja ta niesie ze sobą jednak również zagrożenia: możliwość uzależnienia się od mocarstwa, brak realnego wpływu na prowadzoną przez nie politykę i podejmowane decyzje, a także pogorszenie stosunków z innymi państwami. Wyróżnia się dwa rodzaje *bandwagoningu* – defensywny i ofensywny. W typie defensywnym, który jest formą ustępstw, państwo dostosowuje się do zagrożenia, aby uniknąć ataku. Ofensywny *bandwagoning* jest dostosowaniem się do dominującego państwa celem uzyskania korzyści¹².

Stephen M. Walt postrzega tę strategię jako *zestrojanie się ze źródłem niebezpieczeństwa*¹³. Słabe państwa są podatne na *bandwagoning*, ponieważ napotykać zagrożenie ze strony silniejszych aktorów. Co więcej, *mali i słabi sąsiedzi silnych państw mogą być bardziej skłonni do stosowania* tej taktyki, ponieważ byłiby pierwszymi ofiarami ewentualnej agresji lub ekspansji¹⁴. Zjawisko *bandwagoningu* było znane w polityce już w poprzednich stuleciach¹⁵. W polskiej polityce zagranicznej występowało w okresie od momentu przystąpienia Rzeczypospolitej do NATO do 2007 roku, pomimo faktu, że w stosunkach z USA Polska nie posiadała dwustronnego sojuszu, a swoje relacje w sprawach bezpieczeństwa opierała przede wszystkim na wielostronnym Traktacie Północnoatlantyckim i zaledwie na kilku deklaracjach i umowach dwustronnych.

¹² O. Bingöl, *Changing Balancing Behaviors in Turkish Foreign Policy During AKP Period (2002-2019)*, „Gazi Akademik Bakış” 2019, nr 13, s. 58.

¹³ S.M. Walt, *The Origins of Alliance*, Ithaca, NJ 1987, s. 16-17.

¹⁴ Tamże, s. 172-173; R.L. Schweller, *New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition*, „American Political Science Review” 1997, vol. 91, nr 4, s. 927-930; S.M. Walt, *Alliances: Balancing and Bandwagoning*, [w:] *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*, red. R. Jervis, R.J. Art, London 2000, s. 96-103; K.N. Waltz, *Structural Realism after the Cold War*, „International Security” 2000, vol. 25, nr 1, s. 5-41.

¹⁵ R.L. Schweller, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back*, „International Security” 1994, vol. 19, nr 1, s. 72-107.

Literatura polskojęzyczna na temat *bandwagoningu* w naszej rodzimej polityce zagranicznej nie jest bogata¹⁶.

Turcja jest przykładem państwa wykorzystującego tę strategię już od kilku stuleci. Różnego rodzaju presje na arenie międzynarodowej powodowały, że kraj ten zmieniał orientację polityczną. *Bandwagoning* jest zwykle łączony z polityką „małych państw”, które chcą zapewnić sobie przetrwanie. Chociaż Imperium Osmańskie w 1914 roku nie można było nazwać „małym państwem”, to z pewnością można je było uznać za „państwo słabe”. Strategia przetrwania polega na dążeniu do równowagi sił i balansowaniu lub przystąpieniu do silniejszych struktur.

Koncepcja *bandwagoningu* dla zysku znajduje zastosowanie w przypadku małych i średnich państw. Według politologa Spyridona N. Litsasa zbliżenie Turcji do USA w 2000 roku miało na celu poszukiwanie korzyści, a wszystko to przy jednoczesnym ukryciu jej rewizjonistycznych celów, które obejmują zdobycie uznania dla regionalnego prymatu oraz amerykańskiego zaufania, a także marginalizację Izraela z perspektywy zainteresowań Waszyngtonu. Taka strategia ostatecznie się opłaciła i zaowocowała regionalną hegemonią Turcji¹⁷.

Także w polityce Rosji odnotowano stosowanie *bandwagoningu*. Po 2001 roku Putin wspierał Stany Zjednoczone w ich „wojnie z terroryzmem”, co spotkało się z pozytywną reakcją świata zachodniego. Nawet pomimo nieproporcjonalnej brutalności rosyjskich sił (np. w Czeczenii) poparcie to nie słabo, a dysponując nim, Kreml realizował wzmocnienie aparatu bezpieczeństwa wewnętrznego i w tym czasie dozbrajał wojsko¹⁸.

W teorii równowagi interesów Randall L. Schweller przedstawia zachowania w zakresie polityki zagranicznej małych państw przy użyciu modelu dżungli, w którym małe państwa przyjmują w pewnych sytuacjach rolę „jagnięcia” lub „szakala”, w zależności od tego, czy dążą do utrzymania, czy też zmiany *status quo*. „Jagnięta” mają tendencję do prowadzenia polityki równowagi, podczas gdy „szakale” prowadzą głównie politykę *bandwagoningu*¹⁹, aby zamiast być potencjalną ofiarą międzynarodowego systemu, stać się jednym z jego potencjalnych kreatorów. Tak jak lew przyciąga szakale, tak potężne państwo lub koalicja rewizjonistyczna przyciągają pomniejsze oportunistyczne państwa rewizjonistyczne²⁰. Przykładem takiej strategii były poczynania Adolfa Hitlera zachęcające Włochy, Związek Radziecki, Japonię, Węgry i Bułgarię do żywienia się pozostałościami ofiar nazistowskiego „lwa”, aby zablokować tworzenie niebezpiecznej koalicji. Dominując nad Europą w 1941 roku, III Rzesza zniszczyła źródło swojego sukcesu, atakując swoich sojuszników, wypowiadając wojnę swojemu sowieckiemu sprzymierzeńcowi,

¹⁶ J. Zając, *Bandwagoning w polskiej polityce zagranicznej*, „Przegląd Zachodni” 2009, vol. 65, nr 3, s. 168-178; R. Kuźniar, *Bandwagoning w stosunkach z USA*, [w:] tegoż, *Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012, s. 313-320.

¹⁷ S.N. Litsas, *Bandwagoning for Profit and Turkey: Alliance Formations and Volatility in the Middle East*, „Israel Affairs” 2014, vol. 20, nr 1, s. 133-136.

¹⁸ S. Maitra, *Realism in Russian Foreign Policy: The Crimean Case*, „CLAWS Journal” 2014, Summer, s. 116-128.

¹⁹ R.L. Schweller, *New Realist Research...*, s. 927-930.

²⁰ Tenże, *Bandwagoning for Profit...*, s. 93-94.

a potem Stanom Zjednoczonym²¹. Z kolei wiele państw Europy Środkowej i na Bałkanach wybrało *bandwagoning* „jagnięcia” lub „szakala”²², widząc błyskawiczny wzrost znaczenia Niemiec w latach 30. XX wieku. Jedne wybrały pierwszy rodzaj *bandwagoningu*, ponieważ były przerażone, a inne – ośmielone bezczynnością Wielkiej Brytanii i Francji w obliczu wzrostu potęgi III Rzeszy – wybrały drugi typ tej strategii.

STOSUNKI TURECKO-ROSYJSKIE W PRZESZŁOŚCI

Nieufność między Turcją a Związkiem Radzieckim była jednym z czynników kształtujących turecką politykę bezpieczeństwa przez większą część XX wieku. Tuż po proklamowaniu republiki przez Mustafę Kemala Atatürka relacje z Rosją Radziecką stały się bardziej poprawne z racji izolowania obydwu państw na arenie międzynarodowej (wzmocnione traktatem o neutralności i nieagresji z 1925 roku). Mimo to, po zakończeniu II wojny światowej Sowietci jednostronnie wypowiedzieli wspomniany traktat i podnieśli żądania dotyczące terytorium tureckiego i rejonu Bosforu. Ostatecznie te sowieckie roszczenia zmotywowały tureckie elity do aktywnego, jeśli nie desperackiego, poszukiwania partnerstwa w zakresie bezpieczeństwa na Zachodzie, co zostało zwieńczone członkostwem w NATO w 1952 roku²³.

Od tego momentu przez kilka dekad największym zagrożeniem dla bezpieczeństwa Turcji była Rosja. Ankarą przywiązywała wagę do pogłębiania integracji bezpieczeństwa z Zachodem, aby kontrolować rosyjską obecność nad Morzem Czarnym i na Kaukazie. W czasie II wojny światowej Turcja pozostała neutralna, a jej późniejszy *bandwagoning* ze zwycięskimi zachodnimi sojusznikami był związany ze spodziewanym napływem pomocy i kapitału z Zachodu, ale miał także przeciwdziałać sowieckiemu zagrożeniu. Turcja dołączyła do mocarstw zachodnich i Iranu w Pakcie Bagdadzkim / Organizacji Paktu Centralnego i poczyniła kroki w ramach doktryny Eisenhowera w celu „poddania kwarantannie” arabskiego nacjonalizmu syryjskiego, obejmując w imieniu Zachodu krótkotrwałą kontrolę nad *status quo* na Bliskim Wschodzie. Jednak kryzysy w relacjach z Zachodem zdarzały się Ankarze już wcześniej. Klin między Turcją a Zachód wbiły rywalizacja geopolityczna z Grecją i konflikt o Cypr, zwłaszcza gdy USA nałożyły embargo na broń po tureckiej inwazji na północny Cypr²⁴.

²¹ A.J.P. Taylor, *The Origins of the Second World War*, New York 1961, s. 278.

²² Kraje wybierające *bandwagoning* typu „jagnięcia” to państwa słabe, które nie są w stanie poświęcić zbyt wiele w obronie swojego *status quo*. Kraje wybierające *bandwagoning* typu „szakala” są gotowe nie tylko ponieść większe koszty obrony swoich pozycji, ale także zapłacić jeszcze większą cenę, aby swój stan posiadania powiększyć. „Państwa-szakale” są przyciągane przez „lwy” (mocarstwa). Silne państwa, chcące zmienić istniejący ład polityczny, przyciągają państwa przystosowujące się do okoliczności dla doraźnych osobistych korzyści, a potem chętnie dzielą się łupami ze zwycięstwa. Szerzej: R.L. Schweller, *Bandwagoning for Profit...*, s. 93-95, 103.

²³ G. Dalay, *Turkey and Russia Are Bitter Frenemies*, „Foreign Policy”, 28 V 2019, [online] <https://foreignpolicy.com/2019/05/28/turkey-and-russia-are-bitter-frenemies/>, 27 XI 2020.

²⁴ F. Ahmad, *The Making of the Modern Turkey*, London 1993, s. 139-142, 225-226.

Rozpadu Związku Radzieckiego i koniec zimnej wojny otworzył przed Turcją nowy etap w polityce zagranicznej. Okres zimnowojennej rywalizacji zepchnął Turcję z powrotem do roli politycznej porównywalnej do tej, jaką w XIX wieku odgrywało Imperium Osmańskie. Republika Turecka odziedziczyła po 1945 roku osmańskie zadanie zrównoważenia znaczenia Rosji we wschodniej części Morza Śródziemnego, tym razem jako partner amerykańskiej polityki powstrzymywania wobec ZSRR. Rozpad Związku Radzieckiego i następne dwie dekady umożliwiły tureckim decydom zbudowanie nowej polityki bezpieczeństwa w stosunku do słabszej Rosji. Jednak bardziej ośmieleła i rewizjonistyczna rosyjska polityka zagraniczna po 2010 roku nakazała Ankarze powrócić do rozważań na temat równowagi międzynarodowej i nowej strategii bezpieczeństwa. Wiele krajów wokół Turcji – Syria, Iran, Azerbejdżan, Armenia, Grecja i Cypr – to sojusznicy Rosji. To ona wspierała syryjskiego prezydenta Baszara al-Asada, wzmacniając swoją obecność wojskową na obszarach w pobliżu granic Turcji. Wszystko to działo się w momencie, gdy stosunki między Rosją a głównym sojusznikiem Turcji – Stanami Zjednoczonymi, były w najgorszej od 40 lat fazie. Sytuacja ta zmusiła Ankarę do szukania wspólnych płaszczyzn działania z Rosją, co uznaje się za przykład *bandwagoningu*. Zbiegło się to z podobnymi procesami w Rosji, która po wydarzeniach ukraińskich w 2014 roku odwróciła się od Zachodu i szukała partnerów na Bliskim Wschodzie.

Partnerstwo to znalazło swój najbardziej uderzający wyraz w Syrii, gdzie Moskwa i Ankara zrozumiały, że mają wspólne interesy. Rosyjskie poparcie dla al-Asada oraz tureckie obawy, że kurdyjska milicja (Powszechno Jednostki Ochrony, kurd. Yekîneyên Parastina Gel, dalej: YPG), uważana za syryjską filię Partii Pracujących Kurdystanu (kurd. Partiya Karkerên Kurdistanê, dalej: PKK), może ustanowić stałą kontrolę nad strefą graniczącą z Turcją, sprawiły, że oba kraje poczuły, iż Zachód, a zwłaszcza USA, wycofują się z Syrii. To dało zarówno Rosji, jak i Turcji możliwość skoordynowania niektórych działań w konflikcie syryjskim. Turcja i Rosja stworzyły własną platformę do zarządzania wojną domową w Syrii – proces astanski²⁵, oba kraje zmieniły również wzajemne zależności w regionie. Wsparcie rosyjskie umożliwiło al-Asadowi odniesienie ważnych zwycięstw nad powstańcami i przywrócenie kontroli nad dużą częścią Syrii. Turcja wspierała grupy islamistyczne, które walczyły z kurdyjską milicją i rozpoczęła bezpośrednie interwencje wojskowe w celu stworzenia strefy buforowej przy jej granicy z Syrią.

Powstanie Islamskiego Państwa Iraku (ISIS) i al-Szam²⁶ oraz pojawienie się Kurdów jako silnych aktorów regionalnych wspieranych przez Zachód, a konkretnie przez Stany Zjednoczone, radykalnie zmieniły koncepcję strategiczną Turcji. Poparcie administracji prezydenta Baracka Obamy dla syryjskiej Partii Unii Demokratycznej (kurd. Partiya Yekîtiya Demokrat, dalej: PYD) i decyzja administracji Donalda Trumpa

²⁵ Ch. Thépaut, *The Astana Process: A Flexible but Fragile Showcase for Russia*, „The Washington Institute for Near East Policy. Policy Watch” 2020, nr 3308.

²⁶ Grupa zbrojna islamistów utworzona w połowie 2011 roku, w okresie wojny domowej w Syrii, wchodząca w skład syryjskiej opozycji walczącej przeciwko rządowi Baszara al-Asada.

o dobrojeniu jej zbrojnego ramienia YPG, nie tylko zaostrzyła dwustronne napięcia między Turcją a USA, ale także bezpośrednio wzbudziła tureckie obawy o własne bezpieczeństwo. W miarę jak priorytety Turcji zmieniły się radykalnie – od próby obalenia reżimu al-Asada do większego skupienia się na jego przetrwaniu, Turcja bardziej zaangażowała się we współpracę z Rosją. Ponadto po bezpośredniej interwencji militarnej Rosji w Syrii turecki rząd zdał sobie sprawę, że może stać się aktorem nie tylko w Syrii, ale może spróbować zrównoważyć wspierane przez USA ugrupowania kurdyjskie poprzez pojednanie z Rosją²⁷.

Po aneksji Krymu przez Rosję w 2014 roku zarówno Moskwa, jak i Ankara stały na przeciwstawnych pozycjach. Turcja broniła integralności terytorialnej Ukrainy i praw Tatarów krymskich, natomiast Rosja dążyła do powstrzymania ekspansji NATO, uważała, że Ukraina nie powinna być członkiem Paktu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. W związku z tym rosyjskie interwencje w 2008 (Gruzja) i 2014 roku (Ukraina) miały na celu ukaranie proamerykańskich i pronatowskich sił w „bliższej zagranicy” Moskwy. W międzyczasie Ukraina stała się nowym rynkiem dla tureckiego przemysłu obronnego. Rozbieżne stanowiska Rosji i Turcji wobec Ukrainy wynikają zatem nie tylko z odmiennego podejścia do prawa międzynarodowego, ale także ze sprzecznych interesów narodowych. Należy jednak zauważyć, że kryzys na Ukrainie nie jest najistotniejszą kwestią dla stosunków turecko-rosyjskich. Wbrew oczekiwaniom państw zachodnich, wyraźnym tego dowodem jest odmowa Turcji związania się z mocarstwami zachodnimi w sprawie sankcji gospodarczych wobec Rosji²⁸.

Prezydenci Putin i Erdoğan osiągnęli szereg doraźnych porozumień w sprawie wojny w Syrii, z których najważniejsze są porozumienia z Astany zawarte w 2017 roku. Obydwe umawiające się strony ustaliły, że powstanie strefa deeskalacji w rejonie Idlibu. Okolice tego miasta były ostatnim bastionem zbrojnej opozycji syryjskiej (ok. 40 tys. bojowników), reprezentowanej przez radykalną organizację Hajat Tahrir asz-Szam oraz lojalne wobec Turcji oddziały tzw. Syryjskiej Armii Narodowej. Turcja wspierała islamskich rebeliantów, również w ramach swojej strategii w północnej Syrii, podczas gdy Rosja popierała starania al-Asada dążącego do przejęcia kontroli nad Idlibem. Postępy sił tureckich w północno-wschodniej Syrii zostały powstrzymane na mocy porozumienia z Soczi zawartego w październiku 2019 roku między Erdoğanem a Putinem²⁹. Stworzenie tzw. „strefy bezpiecznej”, bez kurdyjskich bojowników i kontrolowanej przez siły syryjskie i rosyjskie, ucieleśniało współpracę obu krajów; w strefie zaczęły działać wspólne patrole turecko-rosyjskie. Jednak w grudniu 2019 roku armia syryjska, wspomagana przez rosyjskie lotnictwo, wznowiła walki o Idlib. Wystarczyło jednak tylko dziewięć dni starć, które kosztowały Rosję i jej syryjskich oraz irańskich

²⁷ E. Balta, C. Filis, M. Aydın, *Russia, Turkey, and the EU: An Uneasy Triangle*, 2021.

²⁸ M. Önsoy, *Caught on the Horns of a Diplomatic Dilemma: The Ukrainian Crisis and Turkey's Response*, „Südosteuropa” 2014, vol. 62, nr 2, s. 251-252; Y. Chulkovskaya, *Two Years after Jet Crisis, Do Russians Really Trust Turkey?*, „Al-Monitor”, 5 XII 2017, [online] <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/12/russia-jet-crisis-syria-trust-turkey.html>, 23 I 2018.

²⁹ B. McKernan, J. Berger, *Turkey and Russia Agree on Deal over Buffer Zone in Northern Syria*, „The Guardian”, 22 X 2019.

sojuszników nadwyreżoną reputację i ogromne straty w sprzęcie wojennym³⁰. To z pewnością uzmysłowiło elitom rosyjskim, że pojawił się poważny element równowagi na Bliskim Wschodzie, bez którego nie można podejmować żadnych samodzielnych kroków. Elementem tym była Turcja.

W lipcu 2017 roku Rosja zaczęła dostarczać armii tureckiej zaawansowany system obrony powietrznej S-400. To zrodziło wiele pytań o przyszłość Turcji w NATO. Takie obawy nie są bezpodstawne, gdyż integracja urządzeń rosyjskich z systemami NATO może prowadzić do znacznych komplikacji, a także może dać państwom spoza sojuszu dostęp do wrażliwych danych. Turcja starała się uspokoić swoich zachodnich partnerów, wskazując, że turecki system nie powinien być zintegrowany z całym systemem obrony przeciwrakietowej NATO i że Grecja, inny sojusznik, pozyskała już od Moskwy poprzednią wersję rakiet S-300³¹.

Kwestia kurdyjska jest powodem, dla którego Turcja zdecydowała się zbliżyć do Rosji w istotnych sprawach strategicznych. W Ankarze odżył „syndrom traktatu z Sevres” bazujący na nacjonalistycznych sentymentach i pamięci o dezintegracji terytorialnej państwa po 1918 roku. Kwestia kurdyjska, postrzegana przez Turcję jako zagrożenie, a także poszukiwanie metod przeciwdziałania temu separatyzmowi przewzięły obawy przez Rosją i rosyjskim imperializmem. Ważnym punktem zwrotnym w stosunkach rosyjsko-tureckich było wydalenie z Rosji w listopadzie 1998 roku Abdullaha Öcalana, lidera PKK. Być może tu należy doszukiwać się początku sinusoidy w relacji turecko-rosyjskich. Przez dziesięciolecia Moskwa wspierała liczne grupy terrorystyczne i zbrojne powstania przeciwko Turcji. Ankarą odwzajemniała się popieraniem Czeczenów w ich zmaganiach z Rosją. Jeden z ważnych dostojników rosyjskich – Czernyszew, goszcząc w Turcji w lipcu 1996 roku, w trakcie rozmów z tureckim rządem stwierdził, że *ludzie mieszkający w szklanych domach nie powinni do siebie rzucać kamieniami*³². Odrzucając wniosek Öcalana, Moskwa zaszyfalizowała, że nie będzie wspierać terroryzmu i zbrojnych ruchów naruszających integralność terytorialną Turcji. Dnia 5 listopada 1999 roku oba państwa podpisały wspólną deklarację w sprawie antyterroryzmu, a w lipcu 2005 roku Erdoğan i Putin porozumeli się w kwestii zachowania dystansu obu stolic w sprawie Czeczenii i PKK. Porozumienie teoretycznie oznaczałoby, że Turcja przestanie podnosić kwestię Tatarów krymskich, a Rosja zamknie biuro PYD w Moskwie (faktycznie zawieszono jego aktywność dopiero w 2016 roku)³³.

³⁰ M. Chudziak, W. Rodkiewicz, *Walki w Idlibie. Kryzys w stosunkach turecko-rosyjskich*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 26 II 2020, [online] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-02-26/walki-w-idlibie-kryzys-w-stosunkach-turecko-rosyjskich>, 14 XI 2021.

³¹ K. Sahin, *Die russische Option: Kann die Türkei eine Allianz mit Russland schmieden?*, „Arbeitspapier Sicherheitspolitik” 2017, nr 17, [online] <https://www.baks.bund.de/de/arbeitspapiere/2017/die-russische-option-kann-die-tuerkei-eine-allianz-mit-russland-schmieden>, 14 XI 2021.

³² R. Olson, *The Kurdish Question and Chechnya: Turkish and Russian Foreign Policies since the Gulf War*, „Middle East Policy” 1996, vol. 4, nr 3, s. 113-114.

³³ F. Hill, Ö. Taspinar, *Turkey and Russia...*, s. 84.

BANDWAGONING WE WSPÓŁCZESNYCH STOSUNKACH TURECKO-ROSYJSKICH

Część politologów uważa, że ważną cezurą w polityce Turcji był rok 2011 i wydarzenia w Syrii, w następstwie których doszło do zmian w działaniach politycznych Ankarę. Do 2011 roku Turcja traktowała państwa w regionie w europejskim stylu, zastępując twarde elementy swojej polityki zagranicznej, tj. konfrontację i powstrzymywanie – instrumentami dialogu, zaangażowania i elementami *soft power*. Zamiast zabezpieczać relacje z sąsiadami, co miało miejsce w latach 90., Ankarę chciała zbudować strefę stabilności na Bliskim Wschodzie. W drugiej połowie rządów AKP Turcja angażuje się w bardziej autonomiczną, niezależną politykę, stając się tym samym państwem pierwszej linii, samoistnym elementem dyplomacji na arenie międzynarodowej. Według tureckich polityków niestabilność to stan normalny, trwały składnik stosunków międzynarodowych, ale sądzą też oni, że w takim niepewnym otoczeniu można kształtować nową rzeczywistość. Uznali, że zbliżenie z Rosją – z którą w innym przypadku mogłoby dojść do konfrontacji – jest dla nich sensowne, gdyż lepiej z Kremlą budować nowy kształt geopolityczny regionu, niż dopuszczać do tego dzieła odległe, zachodnie podmioty, które działają na tym obszarze instynktownie, popierając nie te strony, na których zależy tureckiej racji stanu.

Turcja jako wschodzące państwo przyjmuje i realizuje zastane normy na arenie międzynarodowej. Na wczesnym etapie głównym priorytetem takich państw jest integracja z istniejącymi normami, tak aby zostały zaakceptowane przez społeczność międzynarodową jako normalne kraje. Początkowo nie są one wystarczająco silne, aby narzucić swój własny program wspólnocie międzynarodowej; stoją w obliczu hegemonicznego systemu zdominowanego przez Zachód. Realizują często programy humanitarne. Turcja na tym polu zyskała bardzo duże uznanie i nawet państwa Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD) są zainteresowane realizacją różnych projektów razem z nią³⁴. Przyjmowanie obowiązujących norm przez państwa wschodzące to element wczesnego etapu ich rozwoju. Założenia te są stosowane tylko po to, aby uzyskać pewien stopień akceptacji na arenie międzynarodowej. Te powszechnie obowiązujące normy – jak wolny rynek, liberalizm – stają się instrumentami, za pomocą których takie państwa, jak Turcja, przechodzą następnie do roli kreatora własnych norm, lub próbują kształtować dalszą ewolucję norm międzynarodowych zgodnie z własnym systemem wartości. Ankarę nie jest więc statycznym obserwatorem rzeczywistości politycznej, ale zmienia ją według własnych korzyści i potrzeb. Zdaniem Ahmeta Davutoğlu w polityce międzynarodowej *nastąpią nieuniknione zmiany w obecnym globalnym systemie politycznym i gospodarczym, strukturze działań ONZ oraz stosunkach między krajami i narodami na*

³⁴ G.Y. Aktaş, *Turkish Foreign Policy. New Concepts and Reflections*, master thesis, Ankara 2010, s. 101, [online] <https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12612869/index.pdf>, 14 XI 2021.

*całym świecie. Naszym celem i misją jest umieszczenie Turcji wśród krajów, które będą kształtować nowy system globalny*³⁵.

Obecne stosunki Rosji i Turcji mają charakter strategiczny i pragmatyczny. Opierają się na koncepcyjnym porozumieniu w sprawie znalezienia konsensusu możliwego do przyjęcia i unikania bezpośrednich konfliktów. Rosja i Turcja w ramach tego nieformalnego porozumienia opowiadają się za ideą wielobiegunowego świata, a ich współpraca ukierunkowana jest na zmniejszenie wpływów USA w regionie.

Poza tym zarówno imperialna, jak i republikańska Turcja stosowała *strategię dostosowywania*³⁶ i starała się zrównoważyć dynamikę Imperium Rosyjskiego, a następnie ZSRR. Kolejne dwie dekady po 1989 roku umożliwiły tureckim decydom budowanie nowej tożsamości bezpieczeństwa przeciwko słabszej Rosji. Jednak po aneksji Krymu, zbliżeniu się Rosji do Morza Czarnego, potem do Syrii, wschodniej części Morza Śródziemnego i Kaukazu, tureccy decydenci coraz częściej odnosili wrażenie, że odbywa się postępujące strategiczne otoczenie ich kraju przez to mocarstwo. Turcja czuła, że NATO ciągle nie zapewnia wystarczających rozwiązań w zakresie bezpieczeństwa przeciwko rosyjskim ingerencjom, co prowadziło do strategii *dostosowania* Turcji i zbliżenia się jej do Rosji. Turecką politykę zagraniczną po 2014 roku można określić jako wielokierunkowe dostosowanie – tak w jej bezpośrednim otoczeniu (związanym z Rosją), ale także przy szukaniu możliwości współdziałania na poziomie globalnym (dotyczy to np. Chin i państw grupy BRICS³⁷)³⁸. Rozwój Azji i dominacja Chin postrzegane są bardziej jako szanse niż zagrożenia. Ankarą interpretuje te trendy, a także rosnący regionalny aktywizm Rosji, jako oznaki trwałego wyłaniania się wielobiegunowego porządku światowego. Tureckie elity polityczne mocno wierzą, że udane repozycjonowanie ich kraju w tym wielobiegunowym środowisku w dłuższej perspektywie przyniesie korzyści państwu. Arabska Wiosna z 2011 roku była iskrą dla tej zmienionej wizji. Wyraźnie odchodząc od tradycji świeckiej polityki zagranicznej, muzułmańska tożsamość Turcji wysunęła się na pierwszy plan w jej zaangażowaniu z partnerami w krajach arabskich. W kontekście tej nowej i bardziej suwerenistycznej tureckiej polityki zagranicznej Ankarą starała się zdywersyfikować swoich partnerów w polityce zagranicznej i nawiązać bliższe stosunki ze wschodzącymi i odradzającymi się potęgami, takimi jak Chiny i Rosja – często ze szkodą dla jej utrwalonych więzi z tradycyjnymi partnerami na Zachodzie.

³⁵ A. Davutoğlu, *Turkish Vision of Regional and Global Order: Theoretical Background and Practical Implementation*, „Political Reflection” 2010, vol. 1, nr 2, s. 38-40.

³⁶ Zasada „dostosowywania” w stosunkach międzynarodowych doczekała się określenia w literaturze anglojęzycznej jako *hedging*. Jest to strategia bezpieczeństwa jednego państwa wobec drugiego i zawiera mieszaną elementów współpracy i konfrontacji.

³⁷ BRICS – określenie grupy państw w większości rozwijających się i – częściowo – tzw. niezaangażowanych: Brazylii, Rosji, Indii, Chin oraz od 2011 roku Republiki Południowej Afryki.

³⁸ Szerzej na ten temat: A.H. Ünver, *Energy Security and Policy. Between Bandwagoning and Hedging*, [w:] *The Routledge Handbook of Turkish Politics*, red. A. Özerdem, M. Whiting, London 2019, s. 163-170.

Pod wieloma względami Rosja i Turcja są sojusznikami z konieczności. Oba kraje łączy nostalgia za utraconą imperialną wielkością i ambicje odbudowy regionalnych stref wpływów. W obu przypadkach tendencje autorytarne i ekspansjonistyczne coraz bardziej nadwyręzały ich stosunki z Zachodem. Pomimo polityki zagranicznej „zero problemów”, zapoczątkowanej w 2008 roku, Turcja stała się krajem bez przyjaciół, osiągnąjąc – jak to określił jeden z obserwatorów – *najbardziej samotny moment w historii republiki*³⁹. Ważnym powodem, dla którego Ankara dążyła do pojednania z Moskwą, było stopniowe oddalenie się Turcji od USA (w 2003 roku Turcja nie wyraziła zgody na udostępnienie wojskom amerykańskim baz na swoim terytorium w celu przeprowadzenia ataku na Irak). Odmowa była spowodowana m.in. tym, że tureckie władze zrozumiały, iż pomagając Amerykanom, podgrzeją nadzieje Kurdów na autonomię.

Jednym z obszarów, w których krzyżują się interesy tureckie i rosyjskie, jest Morze Czarne, tj. obszar, w którym Turcja od wieków dąży do odgrywania kluczowej roli⁴⁰. Po zimnej wojnie Ankara próbowała rozszerzyć swoje wpływy, angażując społeczności tureckie w republikach postradzieckich i kładąc podwaliny pod handel. Kluczowym elementem strategii czarnomorskiej Turcji było wykluczenie Zachodu z inicjatyw regionalnych. Ankara uważała, że obecność NATO na Morzu Czarnym przesłoni jej rolę w regionie, zwiększy ryzyko konfrontacji z Rosją i zada cios zasadności tureckich inicjatyw. W tym celu wykluczyła NATO z dowodzonych przez siebie Czarnomorskich Sił Morskich (BLACKSEAFOR) – inicjatywy bezpieczeństwa morskiego podjętej w 2001 roku, która obejmowała państwa przybrzeżne. Innym przedsięwzięciem kierowanym przez Turcję było Black Sea Harmony, które pojawiło się jako alternatywa dla misji NATO – Active Endeavour, mającej na celu zwalczanie transnarodowego terroryzmu i przemytu. Choć Turcja próbowała trzymać zachodnich sojuszników z dala od Morza Czarnego, uwzględniała obawy Rosji dotyczące bezpieczeństwa. Kiedy Rosja najechała Gruzję w 2008 roku, Zachód potępił inwazję, ale Turcja zdecydowała się pogodzić (*bandwagoning*) z Rosją. Jednoczesny awans Moskwy i Ankary do pozycji regionalnych liderów nie był pozbawiony konsekwencji. Strategicznym celem Kremla jest zdominowanie przestrzeni poradzieckiej. Ambicje obydwu państw krzyżują się na Kaukazie. Pomimo wczesnych obietnic wsparcia dla swojej bliskiej partnerki – Gruzji – Turcja zabroniła dwóm amerykańskim statkom szpitalnym przepłynięcia przez Bosfor na Morze Czarne, wywołując protesty zachodnich stolic. Dopiero rosyjska aneksja Krymu w 2014 roku zmieniła strategiczne myślenie Ankary. Zajęcie Krymu przechyliło równowagę sił na Morzu Czarnym na korzyść Moskwy. To skłoniło polityków tureckich do balansowania

³⁹ M. Russel, *Russia–Turkey Relations. A Fine Line between Competition and Cooperation*, European Parliamentary Research Service, II 2021, [online] [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2021\)679090](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2021)679090), 16 II 2022.

⁴⁰ Od 1568 roku Imperium Osmańskie stoczyło z Rosją 12 wojen. Dziewięć z nich bezpośrednio lub pośrednio dotyczyło Krymu. Jednak w 2014 roku Rosja dokonała aneksji Krymu. Z wyjątkiem łagodnie sformułowanego potępienia, Ankara w dużej mierze milczała. Kontrolowanie Krymu pozwoliło Moskwie na projekcję władzy w całym regionie, biorąc pod uwagę fakt, że prawie wszystkie wybrzeża Rosji na północy są zamrożone przez dziewięć miesięcy w roku.

w kierunku świata zachodniego. W maju 2016 roku – tzn. jeszcze przed zbliżeniem z Rosją – Erdoğan w rozmowie z Jensem Stoltenbergiem stwierdził, że *Morze Czarne stało się prawie rosyjskim jeziorem. Jeśli teraz nie będziemy działać, historia nam tego nie wybaczy*. Choć Ankara pogłębiła więzi bezpieczeństwa z Moskwą, obawy przed nią pozostają. Według czołowego tureckiego eksperta ds. bezpieczeństwa *percepcja zagrożenia [ze strony Rosji] pozostaje wysoka*⁴¹.

Wraz z dojściem do władzy AKP w 2002 roku te aspiracje na Bliskim Wschodzie stały się jeszcze bardziej widoczne. Turcja wierzyła, że może wykorzystać współistniejącą tożsamość zachodnią i muzułmańską, a także położenie geograficzne jako atuty i być „przykładem” na Bliskim Wschodzie. Po 11 września 2001 roku USA poparły taką właśnie wizję Turcji jako modelowego kraju „muzułmańskiej demokracji”, zwłaszcza pod rządami tejże partii⁴². Te regionalne aspiracje władzy zostały zmiażdżone przez Arabską Wiosnę. Turcja chciała bowiem prowadzić demokratyczne zmiany i wspierała takie grupy, jak Bractwo Muzułmańskie w Egipcie. Miała nadzieję, że powiązania ideologiczne z nowymi ruchami na Bliskim Wschodzie pozwolą jej stać się prawdziwym regionalnym liderem dla wcześniej represjonowanych narodów. Jednak Arabska Wiosna nie spełniła swoich celów. Wyjątkiem jest tutaj Tunezja, z którą Turcja nie miała jednak żadnych istotnych powiązań. Przewrót w Egipcie w 2013 roku był uosobieniem niepowodzenia tureckiej polityki zagranicznej pod kątem *bandwagoningu* na Bliskim Wschodzie. Porażka Bractwa Muzułmańskiego była jednocześnie porażką ideologicznej wizji AKP dla regionu. To skłoniło Erdoğana do złożenia gorzkich publicznych deklaracji przeciwko zamachowi stanu w Egipcie, a nawet do odmowy zasiadania przy tym samym stole z Abdellem Fattahem al-Sisi na kolacji zorganizowanej przez sekretarza generalnego ONZ Ban Ki-Moona⁴³. Wojna w Syrii miała z pewnością poważniejsze implikacje niż Egipt dla regionalnych ambicji mocarstwowych, bezpieczeństwa i relacji Turcji z USA i NATO. Podobnie jak w swojej polityce wobec Egiptu, także w tym przypadku Ankara nalegała, że reżim w Syrii musi się zmienić, a al-Asad odejść. Stawiało to jednak Turcję w sprzeczności z rzeczywistością i sprawiało wrażenie, że turecka polityka zagraniczna opierała się na nierealistycznych założeniach, że al-Asad może zostać pokonany w krótkim czasie. Stanowisko Turcji w sprawie Syrii zagrażało także jej stosunkom z USA, ponieważ Waszyngton współpracował z Kurdami w Syrii przeciwko Państwu Islamskiemu. Można to uznać za *bandwagoning*, ponieważ Turcja potrzebowała rosyjskiego wsparcia w Syrii i przeciwko polityce USA faworyzującej PYD/YPG w północnej Syrii. Z tej perspektywy dążenie do zbliżenia z Rosją można by uznać za konieczność, a nie preferencję w kontekście zabezpieczenia się przed rosnącą izolacją Ankary⁴⁴. *Kiedy Turcja zdała sobie sprawę, że reżim al-Assada nie może zostać*

⁴¹ S. Jones, K. Hille, *Russia's Military Ambitions Make Waves in the Black Sea*, „Financial Times”, 13 V 2016, s. 2.

⁴² A. Aydıntaşbaş, K. Kirişçi, *The United States and Turkey: Friends, Enemies, or Only Interests?*, „Turkey Project Policy Paper”, nr 12, April 2017, [online] https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/04/aydintasbas-kirischi_united-states-and-turkey.pdf, 14 XI 2021.

⁴³ *Erdoğan Skips UN Luncheon to Avoid Legitimizing Egypt Coup*, „Yeni Şafak”, 26 IX 2014.

⁴⁴ B. Aras, *Turkish Foreign Policy After July 15*, Istanbul 2017.

*obalony z powodu wsparcia militarnego Rosji, a w wyniku zmiany strategii USA w kierunku pokonania ISIS, taktyczne przegrupowanie między Rosją a Turcją stało się bardziej atrakcyjne*⁴⁵.

Rosja popiera stronę rządową al-Asada, a Turcja opowiada się po stronie rebeliantów, a jednocześnie zabezpiecza się na wypadek planów stworzenia przez Kurdów autonomicznego państwa w północno-wschodniej Syrii. W marcu 2017 roku doszło już do napięć na linii turecko-rosyjskiej z powodu Kurdów. Dnia 20 marca 2017 roku została ujawniona informacja o planowanym utworzeniu rosyjskiej bazy wojskowej w syryjskim okręgu Afrin, nad którym kontrolę sprawują siły PYD, czyli syryjski odłam PKK. Moskwa zdementowała te informacje, ale potwierdziła swoją współpracę z PYD. Wydaje się, że spoiwem współpracy turecko-rosyjskiej jest niezadowolenie obydwu państw w relacjach ze światem zachodnim, ale także ich podejście do problemu kurdyjskiego oraz muzułmanów w przestrzeni postsowieckiej⁴⁶.

Dzięki aktywnemu zaangażowaniu w syryjską wojnę domową Rosja stała się również znaczącym aktorem na Bliskim Wschodzie i we wschodniej części Morza Śródziemnego. Od wybuchu konfliktu syryjskiego w 2011 roku 16 razy korzystała z prawa weta w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, skutecznie blokując większą międzynarodową presję na reżim al-Asada. Aktywnie współpracowała też z Iranem, aby pomóc temu reżimowi w pokonaniu grup rebeliantów wspieranych głównie przez Turcję i Zachód. Z kolei rosyjska kampania militarna rozpoczęta we wrześniu 2015 roku w Syrii radykalnie zmieniła równowagę geopolityczną w regionie. Interwencja wojskowa Rosji w Syrii zbiegła się również w czasie z powstaniem taktycznego partnerstwa między USA a PYD/YPG, która ze względu na silne powiązania z PKK jest uznawana przez Turcję za organizację terrorystyczną. Nowa polityka USA w Syrii nie tylko zraziła Ankarę, ale także przygotowała grunt pod rozwój stopniowego strategicznego zbliżenia Turcji, Rosji i Iranu. Chociaż zestrzelenie rosyjskiego myśliwca przez siły tureckie nad granicą turecko-syryjską w listopadzie 2015 roku spowodowało poważny kryzys między Ankarą a Moskwą, to rozwiązano go latem 2016 roku, za to powiązania między USA a PYD/YPG skłoniły przywódców tureckich do zbliżenia się do osi Rosja–Iran w Syrii⁴⁷. Ostatecznie Turcja, Rosja i Iran rozpoczęły „rozmowy w Astanie” w grudniu 2016 roku, gdzie do stołu negocyjacyjnego zasiedli przedstawiciele reżimu al-Asada i syryjskiej opozycji. Z kolei 22 października 2019 roku w Soczi prezydenci Rosji oraz Turcji porozumieli się w sprawie koordynacji działań w północnej Syrii, w tym przyszłości

⁴⁵ K.A. Beyoglow, *Turkey and the United States on the Brink. Implications for NATO and the US-Turkish Strategic and Military Partnership*, Carlisle Barracks 2020, s. 32, [online] <https://press.armywarcollege.edu/monographs/914>, 14 XI 2021.

⁴⁶ P.K. Baev, K. Kirişçi, *An Ambiguous Partnership: The Serpentine Trajectory of Turkish-Russian Relations in the Era of Erdoğan and Putin*, „Turkey Project Policy Paper”, nr 13, September 2017, [online] <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/09/pavel-and-kirisci-turkey-and-russia.pdf>, 20 I 2018.

⁴⁷ A. Diđić, H. Kösebalaban, *Turkey's Rapprochement with Russia: Assertive Bandwagoning*, „The International Spectator. Italian Journal of International Affairs” 2019, vol. 54, nr 3, s. 123-138.

tureckiej operacji militarnej Źródło Pokoju⁴⁸. Strony uzgodniły m.in.: przedłużenie przez Turcję zawieszenia działań zbrojnych przeciwko syryjskim Kurdom o kolejny tydzień (tj. do 29 października); utrzymanie tureckiej kontroli nad zajęтыми dotąd terytoriami; wycofanie się oddziałów kurdyjskich z całego obszaru postulowanej przez Turcję strefy bezpieczeństwa; wprowadzenie, zależnie od strefy konfliktu, mieszanych rosyjsko-tureckich i syryjsko-rosyjskich patroli. Faktycznym gwarantem realizacji porozumień została Rosja. Wydaje się, że prezydent Erdoğan był zadowolony z dotychczasowego sposobu, w jaki uzgodniono zawieszenie broni. Według jednej z tureckich gazet z 18 października 2019 roku, Erdoğan uzależnił swoją wizytę w Soczi od sukcesu zawieszenia broni i zapowiedział, że spotkanie z Putinem będzie kolejnym etapem tworzenia strefy bezpieczeństwa w sąsiednim kraju. Konflikt między Turcją a kurdyjską milicją, który toczy się na syryjskiej ziemi, postawił Rosję w trudnej sytuacji. Państwowe media rosyjskie krytykowały działania Erdoğan, ale jednocześnie Rosja zablokowała rezolucję ONZ, która miała potępić działania Turcji. Chociaż Putin wezwał wszystkie obce siły zbrojne do opuszczenia syryjskiej ziemi, minister spraw zagranicznych Sergiej Ławrow uznał słuszność tureckich interesów bezpieczeństwa wzdłuż tureckiej granicy. Główną troską Moskwy jest utrzymanie dobrych stosunków z obiema stronami i niewiązanie siebie w ich partykularne interesy⁴⁹.

Pozostaje jednak pytanie, dlaczego elita rządząca w Turcji, która zainicjowała najbardziej kompleksowe reformy demokratyczne i proces pokojowy z kurdyjskimi nacjonalistami, wróciła do dawnej wrażliwości i tradycji państwa tureckiego. To dość ironiczne, że kierownictwo AKP, które zdecydowanie skierowało politykę zagraniczną kraju w liberalnym kierunku, aby uzyskać pełne członkostwo w UE i rozpoczęło nieprawdopodobny proces demokratyzacji na całym Bliskim Wschodzie, ponownie zajęło się dyskursem nacjonalistycznym oraz stanęło na stanowisku sekurytyzacji polityki zagranicznej⁵⁰.

Dzięki partnerstwu z Turcją Putin mógł rozgrywać własną grę w świecie zachodnich wartości i posługiwać się Ankarą w sianiu niepewności w NATO, a także osłabianiu całego sojuszu. Mimo tego, że od 2016 roku relacje Moskwa–Ankara polepszały się, a punktów spornych było mniej, to nie wykluczyło to dalszych sporów. Wydawało się jednak, że interesy i pragmatyzm polityczny zwyciężą. Ale Rosja nigdy nie była postrzegana w Turcji jako sojusznik, lecz jedynie partner, a turecki *bandwagoning* z Kreml, oznaczał jedynie klarowną możliwość realizacji niektórych zadań, których Ankara nie zrealizowałaby, licząc tylko na poparcie państw zachodnich. Na początku 2021 roku zmieniła się narracja w prorządowych mediach tureckich i relacje pomiędzy Kreml a Ankarą ponownie się zaogniły. Wskazywano, że Turcja to jedyna szansa na powstrzymanie Rosji. Jako przykład podawano Syrię, Libię i Górski Karabach. Podczas spotkania

⁴⁸ S. Köstem, *Russian-Turkish Cooperation in Syria: Geopolitical Alignment with Limits*, „Cambridge Review of International Affairs” 2021, vol. 34, nr 6, s. 1-23.

⁴⁹ M. Kireev, D. Kliewer, *Russland: Ein Freund zwischen Türkei und Syrien*, MDR, 22 X 2019, [online] <https://www.mdr.de/nachrichten/welt/osteuropa/politik/russland-tuerkei-syrien-beziehungen-100.html>, 14 XI 2021.

⁵⁰ A. Đidić, H. Kösebalaban, *Turkey's Rapprochement...*, s. 123-138.

prezydentów Turcji i Ukrainy w Stambule w kwietniu 2021 roku prezydent Erdoğan poparł integralność terytorialną Ukrainy. W odpowiedzi na to spotkanie Rosja wstrzymała loty do Turcji (rosyjscy turyści stanowili największą grupę odwiedzających Turcję). Spotkanie Erdoğan z polskim prezydentem Andrzejem Dudą we wrześniu 2021 roku również nie spodobało się Moskwie. Turcja oczywiście stara się prowadzić w dalszym ciągu dialog z Rosją i nie odcinać się całkowicie, jednak widać zmianę priorytetów, gdyż od pewnego czasu Turcja stawia na poprawę relacji z krajami NATO i UE.

Prezydent Turcji wielokrotnie krytykował działania Moskwy na Krymie jako „nielegalną aneksję” półwyspu, stwierdzając w listopadzie 2018 roku, że Ankara *nie uznaje i nie uznaje*⁵¹ rosyjskiej zwierzchności nad tym terytorium. Jednak pomimo pozornie niemożliwych do pogodzenia różnic między Rosją a Turcją w kwestii Krymu współpraca gospodarcza rozwijała się nadal. Turcja nie brała udziału w zachodnich embargach nałożonych na Rosję po aneksji Krymu i tym samym korzystała z przekierowania części rosyjskich towarów do Turcji, a w sierpniu 2017 roku turecki minister gospodarki Nihat Zeybekçi wezwał do zawarcia umowy handlowej z kierowaną przez Moskwę Euroazjatycką Unią Gospodarczą⁵². Wcześniej – w kwietniu 2015 roku – rozpoczęła się budowa elektrowni jądrowej w Akkuyu, a uruchomienie jej pierwszego reaktora planowano na 2020 rok. Po latach dyskusji prezydent Putin podczas wizyty państwowej w Turcji 1 grudnia 2015 roku ogłosił plan nowego projektu gazociągu o nazwie Turkish Stream, mającego zastąpić wcześniejszy South Stream, z którego zrezygnowano po zachodnich sankcjach przeciwko Rosji. Ogłoszenie projektu Turkish Stream zaskoczyło większość obserwatorów i wywołało spekulacje na temat powstającego zbliżenia Moskwa–Ankara. W związku z wyobcowaniem Turcji z zachodniego sojuszu, uaktywnili się tureccy euroazjaniści, którzy od lat prowadzili kampanię na rzecz powstania rosyjsko-tureckiej osi jako nowej orientacji geopolitycznej⁵³.

Sytuacja pogorszyła się do tego stopnia, że czołowe tureckie portale informacyjne bezpośrednio oskarżyły amerykańskie służby bezpieczeństwa narodowego – i przywódców wojskowych – o przygotowywanie się do próby zamachu stanu. Prezydent Turcji postawił również Waszyngtonowi ultimatum: stosunki między oboma krajami będą się pogarszać, jeśli turecki opozycjonista Fethullah Gülen, którego oskarżano o inspirowanie zamachu stanu, nie zostanie poddany ekstradycji (oskarżono go także o udział w zamachu na Andrieja Karłowa, rosyjskiego ambasadora w Ankarze, w grudniu 2016 roku, jednak temat zabójstwa dyplomaty był obecny w mediach społecznościowych tylko przez cztery dni, po czym przestał być poruszany zarówno w Rosji, jak i w Turcji⁵⁴). Pojawiają się także doniesienia, że Rosja z wyprzedzeniem poinformowała Erdoğan o przygotowaniach do zamachu stanu, za co rosyjski wywiad został doceniony.

⁵¹ L. Hintz, *Identity Politics Inside Out. National Identity Contestation and Foreign Policy in Turkey*, New York, NY 2018, s. 37-41.

⁵² M. Russel, *Russia–Turkey Relations...*

⁵³ S. Aktürk, *The Fourth Style of Politics: Eurasianism as a Pro-Russian Rethinking of Turkey's Geopolitical Identity*, „Turkish Studies” 2015, vol. 16, nr 1, s. 54-79.

⁵⁴ A.H. Ünver, A. Kurnaz, *Russian Digital Influence...*

Niecały rok po zestrzeleniu rosyjskiego samolotu przez armię turecką doszło do oszałamiającej zmiany. Erdoğan formalnie przeprosił za ten incydent. Stan ówczesnych relacji turecko-rosyjskich stał się wówczas tematem dowcipu: Erdoğan zapewnił Putina, że pilot, który zestrzelił rosyjski myśliwiec bojowy, został aresztowany; w odpowiedzi Putin zobowiązał się do skazania na karę więzienia kierowcy buldożera, który zniszczył pola z tureckimi pomidorami. Dowcip ten w barwny sposób ujmuje stosunki rosyjsko-tureckie, które charakteryzuje transakcyjność, skoncentrowanie się na przywódcach, dysproporcje między gospodarkami obu krajów i co nie mniej ważne, asymetria władzy⁵⁵. Pod koniec maja 2017 roku Putin podpisał dokument znoszący znaczną część ograniczeń w obrotach z Turcją, a w grudniu tego samego roku zniesiono resztę ograniczeń w handlu produktami rolniczymi (w tym wspomnianymi pomidorami)⁵⁶. W tych stosunkach nie produkty rolne są jednak najistotniejszą rzeczą, ale rosnące znaczenie Turcji w regionie. W 2018 roku Kijów zakupił od Turcji drony Bayraktar TB2, które zastosowano już w zwalczaniu kurdyjskiej partyzantki w Syrii, a potem w wojnie w Górskim Karabachu. Ukraina i Turcja chcą też razem zbudować nowy typ drona, wyposażony w ukraiński silnik, a także produkować silnik dla tureckiego czołgu Altay. Nie pozostało to bez echa na Kremlu – w kwietniu 2018 roku minister Ławrow ostrzegł Turków przez dozbrajaniem Ukrainy⁵⁷. Tak Turcja, jak i Rosja kontynuowały współpracę w kilku obszarach, w tym strategicznych zamówień uzbrojenia, takich jak rosyjski system obronny S-400, energia jądrowa oraz przesył ropy i gazu. Turcy politycy postrzegają stosunki międzynarodowe nie jako system norm i wartości, ale jako pragmatyczną całość i realizację konkretnych zadań. Owa „strategiczna kompartmentacja” to – zdaniem jednego z analityków – zdolność do zamykania kwestii problematycznych w szufladkach przy zachowaniu kredensu w jednym kawałku⁵⁸.

Przeciwdziałanie dominacji Zachodu w sferze międzynarodowej jest jednym ze wspólnych interesów Ankary i Moskwy. Turcja i Rosja zostały po raz pierwszy określone jako *oś wykluczonych* (2006 rok)⁵⁹, a ich relację nazwano *współpracą kontradiktoryjną*⁶⁰. Brak instytucjonalizacji nadal stanowi słaby punkt stosunków dwustronnych, ale wypracowano współpracę na poziomie przywództwa w tych momentach, gdy potrzebny jest bezpośredni dialog. Obaj przywódcy w pierwszych latach swoich rządów z różnych powodów dążyli do zbliżenia z Zachodem, jednak wojna w Kosowie oraz impas

⁵⁵ S. Secrieru, S. Saari, D. Bechev, *Fire and Ice. The Russian-Turkish Partnership*, Paris 2021, s. 60-64.

⁵⁶ Y. Chulkovskaya, *Two Years after...*

⁵⁷ *Russia Warns Turkey, Other Countries Not to Support Kiev's "Militaristic Sentiments"*, Fars News Agency, 12 IV 2021, [online] <https://www.farsnews.ir/en/news/14000123000807>, 14 XI 2021.

⁵⁸ K. Wasilewski, *Turcy uważają, że w najbliższym czasie świat będzie w permanentnej nierównowadze?*, PAP Media Room, 7 I 2021, [online] <https://pap-mediroom.pl/polityka-i-spolnoczenstwo/karol-wasilewski-turcy-uwazaja-ze-w-najblizszym-czasie-swiat-bedzie-w>, 19 III 2021.

⁵⁹ F. Hill, Ö. Taşpınar, *Turkey and Russia...*, s. 81-92.

⁶⁰ G. Yıldız, *Turkish-Russian Adversarial Collaboration in Syria, Libya, and Nagorno Karabakh*, „Stiftung Wissenschaft und Politik Comment”, nr 22, March 2021, [online] https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2021C22_Turkish-Russian_Collaboration.pdf, 19 III 2021.

w negocjacjach akcesyjnych Turcji z Unią Europejską⁶¹ spowodowały wzrost antywesternizmu, tworząc tym samym płaszczyznę do rozmów dla Putina i Erdoğan. Obaj prezydenci podzielają światopogląd dotyczący struktury systemu międzynarodowego. Liderzy Turcji i Rosji sprzeciwiają się amerykańskiemu unilateralizmowi i odrzucają wszelkie ingerencje w ich sprawy wewnętrzne. Obaj przywódcy głoszą „tradycyjne wartości”, *bronią swoich pozycji na arenie międzynarodowej i bez skrupułów rzucają wyzwania swoim zewnętrznym krytykom i, w razie potrzeby, przeciwstawiają się dominującym globalnym postawom i trendom*⁶².

Oba państwa są jednocześnie partnerami i rywalami⁶³ na różnych teatrach działań: w Syrii, Libii, na Kaukazie Południowym i Morzu Czarnym, a także na Bałkanach Zachodnich. Kulminacją tej pragmatycznej współpracy – ochrzczonej już przez ekspertów mianem blinów z morelami – był konflikt o Górski Karabach w 2020 roku. Tak Rosji, jak i Turcji zależało na ustanowieniu nowego porządku na Kaukazie, ale układ sił na miejscu nie był jasny. Obydwa kraje ustaliły go więc, wysuwając swoich sojuszników do walki. Prawdopodobnie Ankara sprowokowała Azerbejdżan do ataku na wpieraną przez Rosję Armenię⁶⁴. Rozwiązanie konfliktu w Górskim Karabachu przypomina ustanowienie nowego porządku między Rosją i Turcją w Libii i Syrii. Turcja okazała się faktycznym zwycięzcą konfliktu w Górskim Karabachu, ponieważ to dzięki jej doradcom i dronom armia azerska odniosła zwycięstwo nad Armenią. Korzyści z tego konfliktu wyniosła także Rosja, popierająca pokonaną Armenię. Mimo tureckiej przewagi, Rosja wiedziała, jak działać elastycznie, by wykorzystać dążenie Turcji do rozwiązania problemu bez ingerencji Zachodu i równowagę sił między nimi. Putin zachowywał się w sposób umiarkowany, zobowiązał się do wzięcia odpowiedzialności za realizację porozumienia pokojowego, potwierdzając tym samym rolę Rosji na Kaukazie. W ten sposób bez udziału innych w tym konflikcie Rosja dokonała „wampiryzacji” części tureckiego zwycięstwa. Dzięki zdolnościom dyplomatycznym Kreml uzyskał prawo do wysłania około 2 tys. żołnierzy sił pokojowych, aby chronić pozostałą ludność ormiańską, oddzielił dwie walczące ze sobą strony i zdobył prawo do patrolowania korytarza łączącego Armenię z Górskim Karabachem: coś, czego rosyjska dyplomacja chciała od 1994 roku, ale

⁶¹ P. Baev, K. Kirişçi, *An Ambiguous Partnership...*

⁶² A. Kortunov, *Recep Erdogan in a Russian Minefield*, Russian International Affairs Council, 2 X 2020, <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/recep-erdogan-in-a-russian-minefield/>, 19 III 2021.

⁶³ Współpraca w ramach trójkąta Baku–Tbilisi–Ankara funkcjonuje od lat 90., ale została ożywiona po inwazji Rosji na Gruzję w sierpniu 2008 roku. Reaktywowano ją wobec nieskuteczności polityki unijnej i USA w tym regionie. Pierwsze spotkanie trójstronne odbyło się w Trabzonie w Turcji w 2012 roku; drugie – w Batumi w Gruzji w 2013 roku; a trzecie – w Ganji w lutym 2014 roku. Główne kwestie interesujące trzech partnerów dotyczyły bezpieczeństwa, energii, transportu oraz handlu i gospodarki. Jednym z ważniejszych rezultatów tej współpracy był gazociąg naftowy Baku–Tbilisi–Ceyhan. Szerzej: C. Veliyev, *From Alliance to Integration: The Turkey–Azerbaijan–Georgia Triangle*, The Jamestown Foundation, 11 III 2014, [online] <https://jamestown.org/program/from-alliance-to-integration-the-turkey-azerbaijan-georgia-triangle/>, 19 III 2021.

⁶⁴ H.-J. Axt, *Troubled Water in the Eastern Mediterranean. Turkey Challenges Greece and Cyprus Regarding Energy Resources*, „Comparative Southeast European Studies” 2021, vol. 69, nr 1.

nie mogła uzyskać przed wojną przy stole negocjacyjnym. Dyplomatyczne zwycięstwo Moskwy ma swoją cenę. Wojna pokazała wzrost wpływów tureckich na Kaukazie, a Moskwa nie jest już jedynym mocarstwem w regionie⁶⁵. Konflikt groził rozszerzeniem się na Rosję, Turcję, a nawet Iran, ale dzięki koordynacji Rosji i Turcji udało się go zakończyć i wykluczyć z regionu inne podmioty zewnętrzne, w tym USA i Europę. Po raz pierwszy od zakończenia I wojny światowej dyplomacja turecka zaczęła być dostrzegana po północnej stronie Kaukazu (np. poprzez monitorowanie sytuacji międzynarodowej). Turcja wkroczyła na Kaukaz Południowy jako pretendent do naruszenia rosyjskiej hegemonii i rosyjskiego pojęcia „strefy uprzywilejowanych interesów”. Demonstracja siły Turcji odbywa się częściowo kosztem znaczenia Rosji, ale – jak można wyczytać z porozumienia – Kremlowi odpowiada założenie, że *trochę Turcji jest lepsze niż dużo Zachodu*⁶⁶.

MILITARNY I EKONOMICZNY ASPEKT STOSUNKÓW TURECKO-ROSYJSKICH

Ankara działa obecnie w podobny sposób, jak w latach 60. prezydent Charles de Gaulle, tj. stawia na swój potencjał i na nim chce oprzeć swoją regionalną mocarstwowość. Turecka polityka szuka metody na integrację z globalizującym się światem i najwyraźniej chce to zrobić *on own way*, a nie korzystać z szablonów. Wydaje się też, że Turcja będzie utrzymywać relacje ze światem zachodnim, ale będą one wynikać z bieżących potrzeb. Realnie zaangażowana będzie natomiast w aktywność w swoim bliższym regionie oraz z państwami uznawanymi za niezaangażowane (*neo-non-aligned*). Trzeba tu podkreślić, że mimo iż Turcja nie należy do grupy BRICS, to od kilku lat jest zainteresowana współpracą gospodarczą z tym ugrupowaniem. W lipcu 2018 roku prezydent Erdoğan jako przedstawiciel Organizacji Współpracy Islamskiej wziął udział w spotkaniu reprezentantów BRICS w Johannesburgu oraz wyraził wolę współpracy z powstałym przy tym ugrupowaniu bankiem rozwoju⁶⁷.

Turecko-rosyjska oś buntu Moskwa–Ankara jest skoncentrowana na polityce energetycznej i geopolityce. Rurociągi gazowe i naftowe miały fundamentalne znaczenie w relacjach energetycznych. Priorytetem Rosji jest gazociąg Turkish Stream (następca niezrealizowanego projektu South Stream), który został oddany do użytku w 2020 roku i ma dostarczyć 15,75 mld m³ gazu do Turcji⁶⁸. Turcja już teraz realizuje od 50% do 55% swojego zapotrzebowania na gaz z Rosji. Według Putina ukończenie tego projektu zna-

⁶⁵ A. Gabuev, *Viewpoint: Russia and Turkey – Unlikely Victors of Karabakh Conflict*, BBC News, 12 XI 2020, [online] <https://www.bbc.com/news/world-europe-54903869>, 19 III 2021.

⁶⁶ R. Giragosian, D.G. Lewis, G.P. Herd, *Russian Crisis Behavior, Nagorno-Karabakh and Turkey?*, „Marshall Center Security Perspectives”, nr 19, January 2021, <https://www.marshallcenter.org/en/publications/perspectives/russian-crisis-behavior-nagorno-karabakh-and-turkey-0>, 19 III 2021.

⁶⁷ G. Ergöçün, *Turkey Aims to Enhance Cooperation with BRICS: Erdogan*, Anadolu Agency, 27 VII 2018, [online] <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-aims-to-enhance-cooperation-with-brics-erdogan/1215732>, 19 III 2021.

⁶⁸ P. Baev, K. Kirişci, *An Ambiguous Partnership...*

cząco zwiększy bezpieczeństwo energetyczne Turcji i Europy, zwiększając możliwości eksportu rosyjskiego gazu do Turcji. Energetyka jest jednym z najważniejszych segmentów w stosunkach między Rosją a Turcją, między którymi handel osiągnął w 2019 roku wartość 26,3 mld USD. Rosyjski państwowy gigant energii jądrowej Rosatom buduje elektrownię atomową w tureckiej prowincji Mersin. Elektrownia w Akkuyu (planowane ukończenie jej budowy to 2024 rok) będzie dostarczać około 10% tureckiej energii elektrycznej i prawdopodobnie będzie jeszcze bardziej pogłębiać to uzależnienie⁶⁹.

Asymetria w relacjach pomiędzy dwoma krajami udowodniła, że Turcja okazała się słabszym od Rosji partnerem. Ma ona pewne mocne strony w tym ducie, na przykład przewagę techniczną w produkcji dronów, przy czym tureckie drony są bardzo skuteczne przeciwko rosyjskim systemom przeciwlotniczym, ale asymetria ta ma korzenie strukturalne. W głównych sektorach wymiany handlowej (głównie w energetyce) Turcja jest uzależniona od rosyjskiego importu. W czasie napięć między oboma krajami w 2015 roku oszacowano, że jeden rok rosyjskich sankcji mógł kosztować Turcję nawet 0,88 punktu wzrostu gospodarczego i 8,3 mld USD strat⁷⁰. W związku z tym relacje turecko-rosyjskie są nadal trudnym do przewidzenia wytworem dzisiejszych stosunków międzynarodowych o potencjalnie destrukcyjnych skutkach dla obu krajów i teatrów, w które są zaangażowane.

Rosja zaprosiła Turcję – jako jedyny kraj sojuszu NATO – do udziału w ćwiczeniach Kavkaz 2020. Tego rodzaju przykłady wojskowych relacji z państwem rewizjonistycznym, takim jak Rosja, są często rozumiane jako *bandwagoning*. Jednak jakość tego zbliżenia jest dyskusyjna. W dążeniu do jej zrozumienia można zapytać, czy historyczny zapis relacji turecko-rosyjskich opiera się na rywalizacji i często z łatwością przeradza się we wrogość; dlaczego ma miejsce ostatnia konwergencja turecko-rosyjska.

Począwszy od wojny w Iraku w 2003 roku, Turcja stopniowo zaczęła postrzegać Amerykę, swojego głównego sojusznika w NATO, jako destabilizujące mocarstwo w sąsiedztwie swoich granic. Architekci doktryny „zero problemów z sąsiadami” projektowali Turcję jako alternatywnego, łagodnego hegemonu o organicznych powiązaniach z regionem, zdolnego do inspirowania pozytywnych zmian. Aspekty tej polityki były sprzeczne z zachodnimi preferencjami. Ku przerażeniu Stanów Zjednoczonych AKP zwróciła się do tzw. osi oporu złożonej z Iranu, Syrii al-Asada i Hamasu, odwracając się od Izraela. Arabska Wiosna pogłębiła przepaść między Ankarą a Waszyngtonem.

WNIOSKI

Bliski Wschód nadal pozostaje pod niezwykle silnym wpływem głównych mocarstw i nie należy oczekiwać, że zmieni się to w najbliższej przyszłości. To, co się jednak zmieniło, to rozkład tego wpływu i poziom konkurencji, jaki on powoduje. Jeszcze po 1991

⁶⁹ *How the Russia–Turkey geopolitical binary continues in Libya*, Ahval, 11 II 2021, [online] <https://ahvalnews.com/libya/how-russia-turkey-geopolitical-binary-continues-libya>, 19 III 2021.

⁷⁰ S. Köstem, *The Political Economy of Turkish-Russian Relations: Dynamics of Asymmetric Interdependence*, „Perceptions. Journal of International Affairs” 2018, vol. 23, nr 2, s. 10-32.

roku ani Rosja, ani Turcja, ani inne nieliczne kraje regionu nie mogły zaprojektować żadnej poważnej konstelacji na Bliskim Wschodzie bez aprobaty Stanów Zjednoczonych, niekwestionowanego hegemonu. Dziś konferencje pokojowe w sprawie Syrii odbywają się w Soczi lub Astanie bez udziału Amerykanów. Decyzje wciąż są narzucane z zewnątrz, ale ich źródło jest już zdecydowanie inne.

Cena bliskowschodnich relacji nie była taka sama dla Moskwy i dla Ankarę. Jeśli Turcja osiągnęła (niekiedy znaczące) taktyczne korzyści z nowych relacji z Rosją, głównie w Syrii, to mają one swoje granice i kosztują Ankarę jej powiązania z Zachodem, który od dziesięcioleci był centralnym elementem strategicznego pozycjonowania kraju. Rosja nie tylko osiągnęła ważne taktyczne zdobycze na każdym teatrze wojny⁷¹ i miała ostatnie słowo we wszystkich negocjacjach między obydwoma krajami. Odniosła również strategiczne zwycięstwo, uderzając w NATO poprzez jednego z jego najważniejszych członków. Kreml wydaje się więc głównym beneficjentem turecko-rosyjskiego zbliżenia. Jednak – choć asymetria istniejąca między obiema stronami pogłębiła się w okresie ich partnerstwa, czyniąc Rosję ostatecznym arbitrem różnych procesów – ostatnie wydarzenia pokazały również, że rosyjska przewaga nie jest na tyle silna, by całkowicie zniechęcić Turcję do podejmowania problematycznych posunięć lub tworzenia nowych napięć. W związku z tym stosunki turecko-rosyjskie są nadal trudnym do przewidzenia produktem dzisiejszych stosunków międzynarodowych o potencjalnie destrukcyjnych skutkach dla obu krajów i teatrów, w które są zaangażowane.

Trudno jednak oczekiwać, aby sojusz ten przetrwał w dalszej perspektywie, zwłaszcza w obliczu narastających sprzeczności pomiędzy Ankarą i Moskwą dotyczących ich interesów na Ukrainie. Ponadto Rosja uczy się więcej z relacji z pragmatyczną Turcją niż z krajami, które pragnie zdominować i wobec których stosuje naciski. W konflikcie w Górskim Karabachu koń, na którego stawiał Kreml, przegrał, mimo to Moskwa nadal korzysta z posunięć Ankary w sposób pośredni. Rosja wiedziała, jak być elastyczną w dyplomacji, co jest wyjątkowo rzadkim zjawiskiem w polityce rosyjskiej, i wykorzystowała dążenie Turcji do rozwiązania problemu bez ingerencji Zachodu, po czym „przejęła” owoce tureckiego sukcesu na Kaukazie. Putin zachował się umiarkowanie, unikał bezpośrednich sporów z Turcją, co doprowadziło do tego, że mógł razem z Ankarą wziąć udział w realizacji porozumienia pokojowego.

BIBLIOGRAFIA

Ahmad F., *The Making of the Modern Turkey*, London 1993.

Aktaş G.Y., *Turkish Foreign Policy: New Concepts and Reflections*, master thesis, Ankara 2010, [online] <https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12612869/index.pdf>.

Aktürk Ş., *The Fourth Style of Politics: Eurasianism as a Pro-Russian Rethinking of Turkey's Geopolitical Identity*, „Turkish Studies” 2015, vol. 16, nr 1, <https://doi.org/10.1080/14683849.2015.1021246>.

⁷¹ G. Yıldız, *Turkish-Russian Adversarial Collaboration...*

- Aktürk Ş., *Toward a Turkish–Russian Axis? Conflicts in Georgia, Syria, and Ukraine, and Cooperation over Nuclear Energy*, „Insight Turkey” 2014, vol. 16, nr 4.
- Aktürk Ş., *Turkish–Russian Relations after the Cold War (1992-2002)*, „Turkish Studies” 2006, vol. 7, nr 3, <https://doi.org/10.1080/14683840600891034>.
- Ananicz Sz., *Samotność w nocy. Ideologia nowoturecka w polityce zagranicznej Turcji*, Warszawa 2015.
- Aras B., Görener A., *National Role Conceptions and Foreign Policy Orientation: The Ideational Bases of the Justice and Development Party’s Foreign Policy Activism in the Middle East*, „Journal of Balkans and Near East Studies” 2010, vol. 12, nr 1, <https://doi.org/10.1080/19448950903507453>.
- Aras B., *Turkish Foreign Policy After July 15*, Istanbul 2017.
- Axt H.-J., *Troubled Water in the Eastern Mediterranean. Turkey Challenges Greece and Cyprus Regarding Energy Resources*, „Comparative Southeast European Studies” 2021, vol. 69, nr 1, <https://doi.org/10.1515/soeu-2021-2006>.
- Aydıntaşbaş A., Kirişçi K., *The United States and Turkey: Friends, Enemies, or Only Interests?*, „Turkey Project Policy Paper”, nr 12, April 2017, [online] https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/04/aydintasbas-kirisci_united-states-and-turkey.pdf.
- Balta E., Filis C., Aydın M., *Russia, Turkey, and the EU: An Uneasy Triangle*, 2021, <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.15420.56968>.
- Baev P.K., Kirişçi K., *An Ambiguous Partnership. The Serpentine Trajectory of Turkish-Russian Relations in the Era of Erdoğan and Putin*, „Turkey Project Policy Paper”, nr 13, September 2017, [online] <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/09/pavel-and-kirisci-turkey-and-russia.pdf>.
- Beyoghlow K.A., *Turkey and the United States on the Brink. Implications for NATO and the US-Turkish Strategic and Military Partnership*, Carlisle Barracks 2020, [online] <https://press.armywarcollege.edu/monographs/914>.
- Bingöl O., *Changing Balancing Behaviors in Turkish Foreign Policy During AKP Period (2002-2019)*, „Gazi Akademik Bakış” 2019, nr 13.
- Chudziak M., Rodkiewicz W., *Walki w Idlibie. Kryzys w stosunkach turecko-rosyjskich*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 26 II 2020, [online] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-02-26/walki-w-idlibie-kryzys-w-stosunkach-turecko-rosyjskich>.
- Chulkovskaya Y., *Two Years after Jet Crisis, Do Russians Really Trust Turkey?*, „Al-Monitor”, 5 XII 2017, [online] <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/12/russia-jet-crisis-syria-trust-turkey.html>.
- Dalay G., *Turkey and Russia Are Bitter Frenemies*, „Foreign Policy”, 28 V 2019, [online] <https://foreignpolicy.com/2019/05/28/turkey-and-russia-are-bitter-frenemies/>.
- Davutoğlu A., *Turkey’s Foreign Policy Vision. An Assessment of 2007*, „Insight Turkey” 2008, vol. 10, nr 1.
- Davutoğlu A., *Turkish Vision of Regional and Global Order: Theoretical Background and Practical Implementation*, „Political Reflection” 2010, vol. 1, nr 2.
- Delanoe I., *Russia and Turkey, Friends or Enemies?*, „Le Monde Diplomatique”, December 2020, [online] www.academia.edu/45097855/Russia_and_Turkey_friends_or_enemies.

- Đidić A., Kösebalaban H., *Turkey's Rapprochement with Russia: Assertive Bandwagoning*, „The International Spectator. Italian Journal of International Affairs” 2019, vol. 54, nr 3, <https://doi.org/10.1080/03932729.2019.1627070>.
- Erdogan Skips UN Luncheon to Avoid Legitimizing Egypt Coup*, „Yeni Şafak”, 26 IX 2014.
- Ergöçün G. *Turkey Aims to Enhance Cooperation with BRICS: Erdogan*, Anadolu Agency, 27 VII 2018, [online] <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-aims-to-enhance-cooperation-with-brics-erdogan/1215732>.
- Gabuev A., *Viewpoint: Russia and Turkey – Unlikely Victors of Karabakh Conflict*, BBC News, 12 XI 2020, [online] <https://www.bbc.com/news/world-europe-54903869>.
- Giragosian R., Lewis D.G., Herd G.P., *Russian Crisis Behavior, Nagorno-Karabakh and Turkey?*, *Marshall Center Security Perspectives*, nr 19, January 2021, [online] <https://www.marshallcenter.org/en/publications/perspectives/russian-crisis-behavior-nagorno-karabakh-and-turkey-0>.
- Harunoğlu Çetinoglu N., Sever A., Erşen E., *Turkey between the United States and Russia. Surfing on the Edge*, London 2021.
- Hill F., Taşpınar Ö., *Turkey and Russia: Axis of the Excluded?*, „Survival. Global Politics and Strategy” 2006, vol. 48, nr 1, <https://doi.org/10.1080/00396330600594256>.
- Hintz L., *Identity Politics Inside Out. National Identity Contestation and Foreign Policy in Turkey*, New York, NY 2018, <https://doi.org/10.1093/oso/9780190655976.001.0001>.
- How the Russia–Turkey Geopolitical Binary Continues in Libya*, Ahval, 11 II 2021, [online] <https://ahvalnews.com/libya/how-russia-turkey-geopolitical-binary-continues-libya>.
- Jones S., Hille K., *Russia's Military Ambitions Make Waves in the Black Sea*, „Financial Times”, 13 V 2016.
- Kanat K.B., *AK Party's Foreign Policy: Is Turkey Turning Away from the West?*, „Insight Turkey” 2010, vol. 12, nr 1, [online] https://www.jstor.org/stable/26331151?seq=1#page_scan_tab_contents.
- Kireev M., Kliwer D., *Russland: Ein Freund zwischen Türkei und Syrien*, MDR, 22 X 2019, [online] <https://www.mdr.de/nachrichten/welt/osteuropa/politik/russland-tuerkei-syrien-beziehungen-100.html>.
- Kortunov A., *Recep Erdogan in a Russian Minefield*, Russian International Affairs Council, 2 X 2020, <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/recep-erdogan-in-a-russian-minefield/>.
- Köstem S., *Russian-Turkish Cooperation in Syria: Geopolitical Alignment with Limits*, „Cambridge Review of International Affairs”, 2021, vol. 34, nr 6, <https://doi.org/10.1080/09557571.2020.1719040>.
- Köstem S., *The Political Economy of Turkish-Russian Relations: Dynamics of Asymmetric Interdependence*, „Perceptions. Journal of International Affairs” 2018, vol. 23, nr 2.
- Krickovic A., Weber Y., *What Can Russia Teach Us about Change? Status-Seeking as a Catalyst for Transformation in International Politics*, „International Studies Review” 2018, vol. 20, nr 2, <https://doi.org/10.1093/isr/viy024>.
- Kutlay M., Öniş Z., *Turkish Foreign Policy in a Post-Western Order: Strategic Autonomy or New Forms of Dependence?*, „International Affairs” 2021, vol. 97, nr 4, <https://doi.org/10.1093/ia/iia094>.

- Kuźniar R., *Bandwagoning w stosunkach z USA*, [w:] R. Kuźniar, *Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012.
- Litsas S.N., *Bandwagoning for Profit and Turkey: Alliance Formations and Volatility in the Middle East*, „Israel Affairs” 2014, vol. 20, nr 1, <https://doi.org/10.1080/13537121.2013.863085>.
- Maitra S., *Realism in Russian Foreign Policy: The Crimean Case*, „CLAWS Journal” 2014, Summer.
- Mankoff J., *A Friend in Need? Russia and Turkey after the Coup?*, Center for Strategic and International Studies, 29 VII 2016, [online] <https://www.csis.org/analysis/friend-need-russia-and-turkey-after-coup>.
- McKernan B., Borger J., *Turkey and Russia Agree on Deal over Buffer Zone in Northern Syria*, „The Guardian”, 22 X 2019.
- Nye J.S. Jr., *Public Diplomacy and Soft Power*, „Annals of the American Academy of Political and Social Science” 2008, vol. 616: *Public Diplomacy in a Changing World*, <https://doi.org/10.1177/0002716207311699>.
- Olson R., *The Kurdish Question and Chechnya: Turkish and Russian Foreign Policies since the Gulf War*, „Middle East Policy” 1996, vol. 4, nr 3, <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.1996.tb00227.x>.
- Önis Z., *Multiple Faces of the “New” Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique*, „Insight Turkey” 2011, vol. 13, nr 1.
- Önsoy M., *Caught on the Horns of a Diplomatic Dilemma: The Ukrainian Crisis and Turkey’s Response*, „Südosteuropa” 2014, vol. 62, nr 2, <http://dx.doi.org/10.1515/soeu-2014-620212>.
- Özertem H.S., *Turkey and Russia: A Fragile Friendship*, „Turkish Policy Quarterly” 2007, vol. 15, nr 4.
- Russel M., *Russia–Turkey Relations. A Fine Line between Competition and Cooperation*, European Parliamentary Research Service, II 2021, [online] [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2021\)679090](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2021)679090).
- Russia Warns Turkey, Other Countries Not to Support Kiev’s “Militaristic Sentiments”*, Fars News Agency, 12 IV 2021, [online] <https://www.farsnews.ir/en/news/14000123000807>.
- Sahin K., *Die russische Option: Kann die Türkei eine Allianz mit Russland schmieden?*, „Arbeitspapier Sicherheitspolitik” 2017, nr 17, [online] <https://www.baks.bund.de/de/arbeitspa-piere/2017/die-russische-option-kann-die-tuerkei-eine-allianz-mit-russland-schmieden>.
- Secieru S., Saari S., Bechev D., *Fire and Ice. The Russian-Turkish Partnership*, Paris 2021.
- Schweller R.L., *New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz’s Balancing Proposition*, „American Political Science Review” 1997, vol. 91, nr 4, <https://doi.org/10.2307/2952176>.
- Schweller R.L., *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back*, „International Security” 1994, vol. 19, nr 1, <https://doi.org/10.2307/2539149>.
- Taşpinar Ö., *Turkey’s Middle East Policies Between Neo-Ottomanism and Kemalism*, „Carnegie Papers”, nr 10, September 2008.
- Taylor A.J.P., *The Origins of the Second World War*, New York 1961.
- Thépaut Ch., *The Astana Process: A Flexible but Fragile Showcase for Russia*, „The Washington Institute for Near East Policy. Policy Watch” 2020, no. 3308.

- Tol G., *Balance in the Black Sea: The Complex Dynamic between Turkey, Russia, and NATO*, Middle East Institute, 18 XI 2019, [online] <https://www.mei.edu/publications/balance-black-sea-complex-dynamic-between-turkey-russia-and-nato>.
- Ünver A.H., *Energy Security and Policy. Between Bandwagoning and Hedging*, [w:] *The Routledge Handbook of Turkish Politics*, red. A. Özerdem, M. Whiting, London 2019, <https://doi.org/10.4324/9781315143842-13>.
- Ünver A.H., Kurnaz A., *Russian Digital Influence Operations in Turkey 2015-2020*, The Project on Middle East Political Science, [online] <https://pomeps.org/russian-digital-influence-operations-in-turkey-2015-2020>.
- Veliyev C., *From Alliance to Integration: The Turkey–Azerbaijan–Georgia Triangle*, The Jamestown Foundation, 11 III 2014, [online] <https://jamestown.org/program/from-alliance-to-integration-the-turkey-azerbaijan-georgia-triangle/>.
- Walker S., Rankin J., *Erdogan and Putin Discuss Closer Ties in First Meeting since Jet Downing*, „*The Guardian*”, 9 VIII 2016, [online] <http://www.theguardian.com/world/2016/aug/09/erdogan-meets-putin-leaders-seek-mend-ties-jet-downing-russia-turkey>.
- Waltz K.N., *Structural Realism after the Cold War*, „*International Security*” 2000, vol. 25, nr 1, <https://doi.org/10.1162/016228800560372>.
- Walt S.M., *Alliances: Balancing and Bandwagoning*, [w:] *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*, red. R. Jervis, R.J. Art, London 2000.
- Walt S.M., *The Origins of Alliance*, Ithaca, NJ 1987.
- Wasilewski K., *Turcy uważają, że w najbliższym czasie świat będzie w permanentnej nierównowadze?*, PAP Media Room, 7 I 2021, [online] <https://pap-mediaroom.pl/polityka-i-spolenstwo/karol-wasilewski-turcy-uwazaja-ze-w-najblizszym-czasie-swiat-bedzie-w>.
- Yıldız G., *Turkish-Russian Adversarial Collaboration in Syria, Libya, and Nagorno Karabakh*, „*Stiftung Wissenschaft und Politik Comment*”, nr 22, March 2021, [online] https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2021C22_Turkish-Russian_Collaboration.pdf.
- Zajac J., *Bandwagoning w polskiej polityce zagranicznej*, „*Przegląd Zachodni*” 2009, vol. 65, nr 3.

Tadeusz KOPYŚ – dr hab., historyk w Instytucie Studiów Europejskich Uniwersyte-
tu Jagiellońskiego. Specjalizuje się w dziejach Europy Środkowej w XIX i XX wieku,
zagadnieniach narodowościowych i problematyce nacjonalizmu w tym regionie. Jego
główne publikacje dotyczą spraw federacji w Europie Środkowej (*Oszkár Jászi 1875-
1957. Z dziejów idei federacji w Europie Środkowej*, Kraków 2006), rewolucji węgier-
skiej 1956 roku i stosunków polsko-węgierskich w XX wieku, a także kwestii naro-
dowościowych (*Kwestia narodowościowa na ziemiach Korony Świętego Stefana w latach
1867-1918*, Kraków 2001; *Stosunki polsko-węgierskie w latach 1945-1970*, Kraków
2015; *Historia Węgier 1526-1989*, Kraków 2014). Był wielokrotnym stypendystą w kil-
ku instytutach naukowych na Węgrzech (np. Eötvös Collegium i Europai Intézet) oraz
w Wielkiej Brytanii (Institute for Advanced Study in Humanities w Edynburgu).